

УДК 368

А. С. Шолойко,

к. е. н., с. н. с., доцент кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

A. Sholoiko,

PhD in economics, Senior Research Fellow, Associate Professor of the Department of Insurance,
Banking and Risk-Management, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FEATURES OF THE INFRASTRUCTURE OF AGRICULTURAL INSURANCE MARKET IN UKRAINE

З'ясовано основні показники розвитку ринку сільськогосподарського страхування в Україні. Охарактеризовано елементи інфраструктури ринку сільськогосподарського страхування, а саме: національні та міжнародні об'єднання страховиків у вказаній сфері; проект Міжнародної фінансової корпорації (Група Світового банку) щодо розвитку сільськогосподарського страхування; програми підготовки і підвищення кваліфікації аварійних комісарів, які здійснюють діяльність із визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків у сільському господарстві в галузі рослинництва та інші. Узагальнено діяльність страховиків-учасників Аграрного страхового пулу. Визначено особливості інфраструктури ринку сільськогосподарського страхування в Україні та надано пропозиції щодо залучення інших суб'єктів (насінневі компанії; компанії, що надають послуги із супутникового спостереження тощо) для стимулювання сільськогосподарських виробників страхувати ризики основної діяльності.

Main indicators of development of agricultural insurance market in Ukraine are determined. Elements of the infrastructure of agricultural insurance market, namely: national and international associations of insurers; Ukraine Agri-Insurance Development Project of the International Finance Corporation (the World Bank Group); programs of training and advanced training of loss adjusters, who carry out activity of determining cause of the occurrence of an insured event and size of losses in agriculture in the field of plant growing, and others are characterized. Activity of insurers-members of Agrarian Insurance Pool are summarized. The peculiarities of the infrastructure of agricultural insurance market in Ukraine are determined and suggestions for attracting other subjects (seed companies; companies providing satellite monitoring services, etc.) to encourage agricultural producers to insure risks of their main activity are given.

Ключові слова: сільськогосподарське страхування, елементи інфраструктури, об'єднання страховиків, аграрний страховий пул, мікрострахування.

Key words: agricultural insurance, infrastructure elements, insurers' association, agrarian insurance pool, microinsurance.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиненість інфраструктури визначає не лише рівень функціонування страхового ринку, а й окремих його сегментів. Для різних сегментів страхового ринку можуть бути характерні свої специфічні елементи інфраструктури, на які слід звернути особливу увагу. Однією із проблем розвитку ринку сільськогосподарського страхування в Україні є низький рівень активності та відсутність дієвої взаємодії окремих елементів інфраструктури між собою та із основними суб'єктами сільськогосподарського страхування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанню визначення останніх тенденцій і перспектив розвитку ринку сільськогосподарського страхування в Україні приділяють увагу такі вчені, як: Данилюк С.І., Залетов О.М., Кальна-Дубінюк Т.П., Навроцький С.А, Прокочук О.Т., Яцух О.О. та інші. Разом із тим, не лише відсутність державної підтримки сільськогосподарського страхування чи недоліки механізму її надання є стримуючими чинниками розвитку страхування в сільському господарстві, а й стан, рівень функціонування

Таблиця 1. Основні показники розвитку ринку сільськогосподарського страхування в Україні за 2005—2016 рр.

Показник	Рік											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість договорів страхування	910	1330	4397	1637	1980	1217	2710	1936	1722	1392	1062	787
Застрахована площа с.-г. культур, тис. га	390	670	2 360	1171	510	553	786	727	869	732	689	676
Питома вага застрахованої площі с.-г. культур у посівній площі основних с.-г. культур, %	1,6	2,7	9,7	4,7	2	2,2	3,1	2,8	3,4	3	2,9	2,8
Страхові премії, млн грн.	12,8	28,5	116,7	155,4	42,0	72,1	136,3	130,4	135,4	72,8	77,7	156
Страхові виплати, млн грн.	3,4	2,6	24,8	5,9	15,3	36,7	38,2	53,5	13,1	5,5	10,0	Н.д.
Рівень виплат, %	26	9	21	3,8	36,5	50,9	28,0	41,0	9,7	7,6	12,9	Н.д.

Примітка: Дані протягом 2005—2008 рр. представлено за календарні роки на основі інформації Мінґрополітики України про виконання програми здешевлення вартості страхових премій, а з 2009 р. — за андерайтингові роки на основі опитування страхових компаній у рамках проекту Міжнародної фінансової корпорації.

Джерело: складено на основі [1—3].

інфраструктурних елементів та їх співпраця і взаємодія із суб'єктами такого страхування. Відповідно слід більш детально розглянути і охарактеризувати елементи інфраструктури ринку сільськогосподарського страхування в Україні.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення особливостей інфраструктури ринку сільськогосподарського страхування в Україні.

Для досягнення мети вирішено такі завдання:

- визначити стан ринку сільськогосподарського страхування в Україні;
- охарактеризувати елементи інфраструктури ринку сільськогосподарського страхування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На стан ринку сільськогосподарського страхування в Україні впливає багато чинників: економічна ситуація в країні, фінансові можливості потенційних страхувальників (вироб-

ників сільськогосподарської продукції), різноманітність страхових продуктів, законодавче регулювання вказаного сегменту страхового ринку, розвиненість інфраструктури тощо. Так, протягом 2005—2016 рр. основні показники розвитку ринку сільськогосподарського страхування то зростали, то спадали, але в загальному залишалися низькими (табл. 1).

Одним із показників, що найкраще відображає стан ринку сільськогосподарського страхування, є питома вага застрахованої площі сільськогосподарських культур у посівній площі основних сільськогосподарських культур. Так, найвищі значення вказаного показника були під час дії бюджетної програми здешевлення вартості страхових премій, а саме в 2007—2008 рр. Тоді як протягом 2009—2016 рр. даний показник знаходиться в межах 3%. Однак це дані щодо страхування сільськогосподарських культур за андерайтингові роки страховими компаніями, які взяли участь в опитуванні у рамках проекту Міжнародної фінансової корпорації. Тоді як дані Іншуранс ТОР за кален-

Таблиця 2. Характеристика об'єднань страховиків на ринку сільськогосподарського страхування в Україні, створених протягом 2001—2012 рр.

№ з/п	Дата створення	Назва	Характеристика
1	22 червня 2001 р.	Асоціація страховиків в аграрному секторі економіки України	Об'єднує страховиків, що надають послуги суб'єктам аграрного сектору економіки
2	Травень 2003 р.	Український сільськогосподарський страховий пул (УССП)	Це об'єднання страховиків, які здійснюють страхування у сільському господарстві і через пул перестраховують частину ризиків за кордоном
3	Червень 2003 р.	Український пул перестраховування сільськогосподарських ризиків (УППСР)	
4	1 лютого 2011 р.	Аграрне страхове бюро	15 страхових компаній об'єдналися, щоб об'єднати зусилля у розробці нових, більш досконалих страхових продуктів, що відповідають потребам аграріїв, створенні єдиної бази даних, що дозволить встановлювати страхові тарифи на основі актуарних розрахунків, організації навчання для спеціалістів страхових компаній та забезпеченні дотримання стандартів поведінки на ринку агрострахування
5	7 листопада 2012 р.	Аграрний страховий пул (АСП)	Є єдиним об'єднанням страховиків, які здійснюють страхування відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Участь страховиків у гулі є умовою для здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою

Джерело: складено на основі [5; 6; 7, ст. 16.1].

Таблиця 3. Діяльність страховиків-учасників Аграрного страхового пулу протягом 2012–2016 рр.

Рік	Страховики-учасники АСП	Страхові премії, млн грн.	Страхові виплати, млн грн.	Рівень виплат учасників АСП, %	Рівень виплат по сегменту ринку, %
Осінь 2012-весна 2013	«Брокбізнес», «Страхові гарантії», «Домінанта», «Українська аграрно-страхова компанія»	110	7,9	7,2	9,7
Осінь 2013-весна 2014		55	1,3	2,4	7,6
2015	«Брокбізнес», «Страхові гарантії», «Альфа Страхування», «Агрополіс», «Українська аграрно-страхова компанія»	7,3	0,8	11,7	8,35
2016		13,9	0	0	7,4

Примітка: Значення за 2015–2016 рр. — це дані Іншуранс ТОП за календарні роки.
Джерело: складено на основі [4; 8].

дарні роки щодо зібраних страхових премій (142,98 млн грн. у 2015 р. і 230 млн грн. у 2016 р.) та виплачених страхових відшкодувань (11,9 млн грн. у 2015 р. і 16,9 млн грн. у 2016 р.) у сфері сільського господарства в цілому є дещо вищими, але не настільки, щоб констатувати покращення ситуації у вказаному сегменті [4].

Як було зазначено, на стан ринку сільськогосподарського страхування впливає і розвиненість інфраструктури вказаного сегменту страхового ринку. До елементів інфраструктури ринку сільськогосподарського страхування слід віднести страхових агентів, страхових і перестрахових брокерів, аварійних комісарів, проекти Міжнародної фінансової корпорації, а також об'єднання страхових компаній.

Щодо посередників на ринку сільськогосподарського страхування, то слід зауважити, що без участі перестрахових брокерів практично неможливо перестраховувати ризики у міжнародних перестраховиків. Банківські установи можуть виконувати функції страхових агентів при наданні сільськогосподарським виробникам кредитів.

Генезис інфраструктури ринку сільськогосподарського страхування в Україні дав змогу визначити, які саме об'єднання страховиків у вказаному сегменті було створено (табл. 2).

З усіх об'єднань страховиків, що представлені в таблиці 2, лише Аграрний страховий пул оприлюднив звіти про свою роботу (проте лише за 2012–2014 рр.) і співпрацює з Міжнародною асоціацією страховиків агропромислового виробництва (International Association of Agriculture Production Insurers, AIAG). Асоціація була створена 1951 р. і об'єднує світових страховиків-лідерів у сфері сільського господарства, а також перестраховиків і брокерів, що приймають активну участь у цьому бізнесі [8; 9]. Показники діяльності страховиків-учасників АСП представлено в таблиці 3.

Враховуючи те, що страховики-учасники АСП протягом 2013 (982 договори) та 2014 (684 договори) андерайтингових років уклали майже половину договорів сільськогосподарського страхування від загальної кількості, що представлена в таблиці 1, однак рівень виплат не дуже відрізняється від значень по досліджуваному сегменту ринку у цілому. Хоча в 2015–2016 рр. склад учасників АСП дещо змінився в сторону розширення, проте активно страхували сільськогосподарську продукцію в 2015 р. СК "Брокбізнес", СК "Альфа Страхування", СК "Українська аграрно-страхова компанія", а в 2016 р. — лише СК "Брокбізнес" і СК "Українська аграрно-страхова компанія". В 2017 р. СК "Агрополіс" уже не зазначається серед учасників АСП [4; 8].

Як окремі страховики, так і їх об'єднання залучають до співпраці професійних андерайтерів, наприклад, ТОВ "Агроризик" — це перший незалежний постачальник послуг з управління сільськогосподарськими ризиками на страховому ринку України, що спеціалізується на комплексній незалежній оцінці діяльності підприємств галузі рослинництва (включаючи садівництво та вирощування багаторічних рослин), тваринницьких комплексів, тепличних господарств [10].

Слід відзначити діяльність такого інфраструктурного елементу, як Проект Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку) "Розвиток агрострахування в Україні" протягом 2007–2016 рр., за підтримки якого:

— розроблено проект Концепції розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції в Україні; видано практичні поради сільгосптоваровиробнику; практичний посібник з агрострахування "Як застрахувати виробництво сільськогосподарських культур";

— проводилися семінари, круглі столи щодо різних питань зі страхування в сільському господарстві;

— підготовлено аналітичні огляди, пропозиції щодо удосконалення законодавчої бази;

— розроблено стандартні страхові продукти [11].

Представники вказаного проекту в 2012 р. залучалися Нацкомфінпослуг і брали "... участь у розробці:

— навчального посібника для аварійних комісарів "Основи страхування сільськогосподарських культур" та пакета навчальних матеріалів;

— програми підготовки осіб, які здійснюють діяльність з визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків (аварійних комісарів) у галузі рослинництва, за якою на базі НУБіП України проведено навчання, за результатами якого у грудні 2012 року відбулося вручення Кваліфікаційних свідоцтв 30 спеціалістам" [12].

Станом на початок другого півріччя 2017 р. кількість аварійних комісарів в Україні з діючим кваліфікаційним свідоцтвом, які пройшли навчання за програмою підготовки/ підвищення кваліфікації осіб, які здійснюють діяльність із визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків у сільському господарстві в галузі рослинництва на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України та ПВНЗ "Міжнародний інститут бізнесу", становить 74 [13].

Заслуговує на увагу робота проекту www.agroinsurance.com, який є спеціалізованим інформаційно-аналітичним ресурсом з питань страхування і управління ризиками в сільськогосподарському секторі. Портал створено в 2006 р. і основними видами діяльності є:

— інформування суб'єктів ринку про нові страхові рішення в сегменті сільськогосподарського страхування;

— проведення тренінгів, інформаційних заходів, конференцій та форумів;

— надання кваліфікованої допомоги виробникам сільськогосподарської продукції, які вирішили застрахувати своє виробництво;

— аналіз продуктів страхування та програм державної підтримки;

— консультування страхових компаній з питань розробки та впровадження страхових продуктів, а також проведення маркетингових та інформаційних кампаній;

— консультування державних органів з питань впровадження програм субсидованого страхування [14].

Наявність усіх вищезазначених інфраструктурних елементів ринку сільськогосподарського страхування в Україні є надзвичайно важливою, проте необхідним є залучення й інших суб'єктів для стимулювання сільськогосподарських виробників страхувати ризики основної діяльності. Наприклад, в 2012 р. у рамках запровадження мікрострахування в Кенії до співпраці були залучені мікрофінансові інститути, насінневі компанії та компанії, що надають послуги із супутникового спостереження за рівнем опадів, що впливають на ріст сільськогосподарських культур. Така взаємодія стала успішною і страхові послуги серед фермерів почали користуватися попитом.

ВИСНОВКИ

Характеристика елементів інфраструктури досліджуваного сегменту страхового ринку дала змогу виявити наступні особливості інфраструктури ринку сільськогосподарського страхування в Україні, а саме:

— низький рівень активності об'єднань страховиків на ринку сільськогосподарського страхування;

— тривале функціонування в Україні проекту Міжнародної фінансової корпорації щодо розвитку сільськогосподарського страхування;

— становлення інституту аварійних комісарів, які здійснюють діяльність із визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків у сільському господарстві в галузі рослинництва;

— слабкий рівень взаємодії та співпраці елементів інфраструктури з основними та інфраструктурними учасниками (насінневі компанії, компанії, що надають послуги із супутникового спостереження тощо) щодо розвитку ринку сільськогосподарського страхування.

Окреслені особливості вказують на те, що до перспективних досліджень у зазначеній сфері слід віднести пошук можливостей і варіантів співпраці інфраструктурних і основних учасників ринку сільськогосподарського страхування не лише щодо розвитку страхування в галузі рослинництва, а й інших.

Література:

1. Аграрное страхование по-украински [Електронний ресурс] // Tristar: [сайт]. — Режим доступу: http://tristar.com.ua/1/art/agrarное_strahovanie_po_ukrainski_5602.html.

2. Аналитическое исследование: "Рынок Агрострахования Украины в 2013 году" [Електронний ресурс] // Agroinsurance: [сайт]. — Режим доступу: <http://agroinsurance.com/ru/26638/>

3. Рослинництво (1990—2016) [Електронний ресурс]// Державна служба статистики України: [сайт]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Рейтинг страхових компаній України [Електронний ресурс]// Фориншурер: [сайт]. — Режим доступу: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/15/12/76>

5. Шолойко А.С. Довідник інфраструктури страхового ринку / А.С. Шолойко. — К.: НУБіП України, 2014. — 117 с.

6. В Україні створено Аграрне страхове бюро [Електронний ресурс]// АСОУ: [сайт]. — Режим доступу: <http://uainsur.com/massmedia/21024/>

7. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, Закон України від 09.02.2012 № 4391-VI [Електронний ресурс]// Верховна Рада України: [сайт]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>

8. Звіт про роботу Пулу [Електронний ресурс]// АСП: [сайт]. — Режим доступу: <http://uaip.com.ua/about/zvit-pro-robotu-pulu/>

9. About us [Електронний ресурс]// AIAG: [сайт]. — Режим доступу: <http://aiag-iahi.org/en/about-us/>

10. О компанії [Електронний ресурс] // Агроризик: [сайт]. — Режим доступу: <http://agrorisk.biz/o-kompanii/>

11. В Україні продовжує скорочуватися ринок агрострахування, но ситуація небезнадійна [Електронний ресурс]// Tristar: [сайт]. — Режим доступу: http://tristar.com.ua/1/art/v_ukraine_prodoljaet_sokrashatsia_rynok_agrostrahovaniia_no_situatsiia_nebeznadejna__3827.html

12. Річні звіти Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]// Нацкомфінпослуг: [сайт]. — Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>

13. Перелік осіб, які відповідають кваліфікаційним вимогам та можуть займатися визначенням причин настання страхового випадку та розміру збитків (аварійні комісари) [Електронний ресурс]// Нацкомфінпослуг: [сайт]. — Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/files/reestry/Perelik-avar-komisar-PAC/38062828-pac.xls>

14. О нас [Електронний ресурс]// Agroinsurance: [сайт]. — Режим доступу: <http://agroinsurance.com/ru/o-nas/>

References:

1. Tristar (2016), "Agricultural insurance in Ukrainian", available at: http://tristar.com.ua/1/art/agrarnoe_strahovanie_po_ukrainski_-5602.html (Accessed 14 Aug 2017).

2. Agroinsurance (2014), "Analytical study: "Ukrainian Agricultural Insurance Market in 2013", available at: <http://agroinsurance.com/ru/26638/> (Accessed 14 Aug 2017).

3. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Crop production (1990-2016)", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 14 Aug 2017).

4. Forinsurer (2017), "Rating of insurance companies in Ukraine", available at: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/15/12/76> (Accessed 14 Aug 2017).

5. Sholoiko, A.S. (2014), Dovidnik Infrastrukturi strahovogo rinku [Handbook of insurance market infrastructure], NUBiP of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

6. League of Insurance Organizations of Ukraine (2011), "In Ukraine, created Agrarian Insurance Bureau", available at: <http://uainsur.com/massmedia/21024/> (Accessed 15 Aug 2017).

7. Verhovna Rada Ukrayini (2012), The Law of Ukraine "On peculiarities of insurance of agricultural products with state support", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4391-17> (Accessed 15 Aug 2017).

8. Agricultural insurance pool (2017), "Report on the work of Pool", available at: <http://uaip.com.ua/about/zvit-pro-robotu-pulu/> (Accessed 15 Aug 2017).

9. AIAG (2017), "About us AIAG", available at: <http://aiag-iahi.org/en/about-us/> (Accessed 15 Aug 2017).

10. Agrorisk (2017), "About company", available at: <http://agrorisk.biz/o-kompanii/> (Accessed 15 Aug 2017).

11. Tristar (2016), "Agricultural insurance market continues to shrink in Ukraine, but the situation is not hopeless", available at: http://tristar.com.ua/1/art/v_ukraine_prodoljaet_sokrashatsia_rynok_agrostrahovaniia_no_situatsiia_nebeznadejna__3827.html (Accessed 15 Aug 2017).

12. Natskomfinposlug (2017), "Annual reports of the National Financial Services Commission", available at: <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html> (Accessed 16 Aug 2017).

13. Natskomfinposlug (2017), "List of persons who meet the qualification requirements and can deal with determination of the causes of the occurrence of an insured event and the amount of damages (emergency commissars)", available at: <https://nfp.gov.ua/files/reestry/Perelik-avar-komisar-PAC/38062828-pac.xls> (Accessed 16 Aug 2017).

14. Agroinsurance (2017), "About us Agroinsurance", available at: <http://agroinsurance.com/ru/o-nas/> (Accessed 16 Aug 2017).

Стаття надійшла до редакції 18.08.2017 р.